

Paluu lapsuuden kesiin

Teksti **SUSANNA VILJANEN**
Kuvat **TOMMI MATTILA, SUSANNA KEKKONEN**

Mökkiranta on ollut
Liisa Viheriälän
sielunmaisema
lapsuudesta asti.
Päivi Salpakivi ja
Armi Temmes
ovat tulleet
kylään nauttimaan
järvielämästä.

Muistatko kirkkaat vedet, kauniit rannat ja ajan, kun järvissä ja Itämeressä saattoi uida läpi kesän? Liisa, Päivi ja Helena haluavat pelastaa rannat ja vedet, jotta heidän lastenlapsillaankin on mahdollisuus ihaniin huolettomiin kesiin.

LIISA VIHERIÄLÄ, 72, HELSINKI

”Kalat katosivat näkyvistä”

Olin lapsi, kun isä ja äiti ostivat tämän kesäpaikan Lappalanjärven rannalta. Muistan, miten makasin laiturilla ja seurasin pikkukalojen parveilua. Vesi oli puhdasta ja kirkasta. Uimme järvestä joka päivä kesäkuun alusta elokuun loppuun, **Liisa Viheriälä** kertoo mökillään Kouvolassa.

1960-luvulla naapurissa oli lehmä, jotka laidunsivat rantaniityllä. Lähellä oli myös sairaala, jonka jätevedet kuormittivat järveä. Vuosikymmenten mittaan Lappalanjärvi re-

hevoityi. Kalaparvet katosivat näkyvistä ja tilalle tuli sinilevää. Kun tuuli painoi ulapalta rantaan sinilevälautan, veteen ei ollut asiaa.

OMIN SILMIN nähty muutos kosketti Liisaa niin, että ylioppilaskirjoituksissa vuonna 1969 hän kirjoitti äidinkielen aineensa rantojen suojelusta.

– Käytännössä kirjoitin vesien suojelusta eli vähän ohi otsikon. Kun kerroin isälle aiheesta, hän kysyi heti, olinko muistanut kirjoittaa juuri voimaan tulleesta rantalaista. En ollut.

Sittemmin lehmät ovat lähteneet naapurista ja laitumen tilalle istutettu upea rantakoi-vikko. Sairaalakin on lopettanut toimintansa.

Järven tila on kohentunut 1980-luvusta, ja hydrobiologin yleisarvosana Lappalanjärvelle on nykyään hyvä. Rehevoitymisestä kertova sinilevä näyttäisi silti asettuneen järveen jäädäkseen. Edelleen kesässä on päiviä, joina rannassa ei tee mieli uida.

– Lappalanjärvi on hyvä esimerkki siitä, että kun kuormitus vähenee, järven tila voi parantua ja vakiintua hyväksi. Se ei tarkoita, etteikö järven eteen pitäisi vieläkin tehdä paljon.

Jätehuoltokin on edistynyt. 60 vuotta sitten Liisan isä kaivoi mökkirannasta esiin edellisten asukkaiden hautaamia tiiliä ja jätetyyny-rin. Liisa oli isän mukana viemässä niitä kaatopaikalle. Se oli pikkutyttöni mielestä hurja paikka: valtava, haiseva jätevuori, jossa rotat vilistivät ja lokit raakkuivat.

– Edelleen mökeille kannetaan kaikenlaisia kotona tarpeettomaksi käynnystä tavaraa. On jokaisen mökkeilijän vastuulla, että ne eivät päädy luontoon, Liisa sanoo.

LAPSENA LIISA kävi isän kanssa soutamassa verkkoja. Siihen aikaan verkoilla kalastettiin joka talosta, jossa vain oli vene.

Kalastaminen on edelleen toimiva tapa pienentää järven ravinnekuormaa. Rehevoityneissä järvissä on tarjolla eniten pikkukalaa, sillä ravinnekuorman kasvu verottaa jalokaloja. Jos särkisaalis ei maita itselle eikä edes naapurin kissalle, sen voi kompostoida.

Innokkaat kalastajat voivat tosin tehdä vesistöille myös hallaa kulkiessaan järveltä toiselle. Vieraslajit kuten limalevä siirtyvät

– Aktivistimummoja on jo yli 7 000. Tuntuu tärkeältä olla osa liikettä, Liisa sanoo.

kärkkäästi järvestä toiseen veneiden ja pyydysten mukana.

– Kaikki välineet venettä myöten pitäisi pestä, kun siirrytään vesistöstä toiseen.

VAIKKA JÄRVEN tila askarruttaa, Liisa huomaa rentoutuvansa heti mökille tullessaan. Jo ensimmäinen vilaus Lappalanjärvestä saa arjen kiireet unohtumaan.

– Veden ääreen hakeutuminen on alkukantainen tarve. Uskon, että jos joku mittaisi verenpainetta ja mielihyvähormoneitani, kaikki mittarit näyttäisivät suotuisia arvoja, kun tulen tänne rantaan.

Liisa on ammatiltaan lastenpsykiatri. Nuorena hän pelkäsi ydinso-
taa ja oli huolissaan luonnosta. Samalla tavoin lapset ja nuoret kokevat nyt ilmastoahdistusta. Neljän teini-ikäisen lastenlapsen mummina Liisa on huomannut, että nuoret lukevat ja tietävät paljon.

– Lapsen huolta ilmastonmuutoksesta ei pidä koskaan vähätellä. On tärkeää kuunnella rauhassa, keskustella ja oikoa väärinkäsityksiä. Rohkaisua ja toivoa tuo tieto siitä, mitä kaikkea maapallon hyväksi on jo tehty ja tehdään.

Liisa sanoo, että lasta helpottaa, kun hän voi itse tehdä pieniä asioita luonnon hyväksi. Metsässä liikkuminen vaikka mummon tai vaarin kanssa on hauskaa ja auttaa ymmärtämään luonnon merkitystä.

Lääkärinä Liisa muistuttaa, että mitä puhtaampaa hengitysilmaa, vettä ja ravintoa meillä on, sitä paremmin voimme. Ihminen ei ole mikään luonnosta erillinen luomakunnan kruunu, vaan osa luontoa. Siksi vesien ja rantojen suojelemien on meidän kaikkien yhteinen juttu.

YSTÄVÄT PYYSIVÄT Liisaa mukaan vuonna 2019 perustettuun Aktivistimummit-liikkeeseen.

Hän innostui asiasta heti. Lastenlääkäristä tuntuu tärkeältä, että lasten ja nuorten hyvinvointiin voi vaikuttaa vielä eläkeläisenäkin. Liisan mukaan mummojen ja vaarien elämäkokemusta ja tietoja olisi mahdollista hyödyntää enemmän myös luonnon ja tulevien sukupolvien hyväksi.

– Ongelmien voivottelu ei johda mihinkään. Jokainen voi itse tehdä jotain, vaikka levittää tietoa. Esimerkiksi me Aktivistimummit kampanjoimme tänä kesänä rantojen suojelemiseksi.

”Kun kuormitus väheni, järven tila parani ja on nyt hyvä.”

Liisa on soutanut Lappalanjärvellä jo pikkutyttönä isänsä kanssa.

– Varvikkoinen metsänpohja on täydellinen rantamökin pihapiiri, luonnonmukainen ja vaivaton. Bonuksena saa poimia mustikka-piirakkamarjat, Päivi sanoo.

PÄIVI SALPAKIVI, 66, TAMPERE

”Kuhankeittäjä on kadonnut”

Tätä ei hajuvesiteollisuus ole osannut jäljitellä, miettii Päivi Salpakivi nuuhkiessaan valkolehdokkien huumavaa tuoksua kesäillassa.

Illalla ja yöllä tuoksuun puhkeavat kukat ovat valloittaneet vanhan koivikon. Ranta on aikanaan kaskettu pelloksi, myöhemmin siihen on kasvanut koivikko, ja nyt se muuttuu pikku hiljaa havupuuvallattemmaksi.

Järvellä kuuluu kuikan huuto, ja pian pari lipuu hiljalleen rannan ohi. Päivi kertoo, että

läheisessä poukamassa on suojelualue, jossa asuu kaksi harvinaista korentolajia. ELY-keskuksella on siellä meneillään myös hanke, jossa parannetaan uhanalaisen hentonäkinruohon elinolosuhteita.

– Rannat ovat monimuotoisia ja muutokselle herkkiä alueita. Niillä kohtaavat erilaiset ekotyypit kuten viljellyt alueet, turvemaat tai metsät. Siksi rannoilla yhdistyvät kaikki ympäristönsuojelun ydinkysymykset: ilmaston-suojelu, luonnon monimuotoisuuden vaaliminen ja vesiensuojelu, Päivi sanoo.

Erityisesti suot ja kosteikot olisi paras jättää

koskemattomiksi. Niiden ojittaminen, kaivaminen ja kuivaaminen päästää ilmaan kasvi-huonekaasuja ja pilaa luonnontilaiset kosteikot, jotka ovat tärkeitä vesilinnuille. Ilmastonmuutoksen takia ekosysteemit ovat entistä haavoittuvampia. Noin puolet Suomen vesilintulajeista ja kahlaajista on arvioitu uhanalaisiksi.

Muutoksen huomaa myös Päivin saarimökillä Mäntyharjulla. Järvellä kuulee kuikan äänen, mutta kuhankeittäjä on kadonnut kokonaan ja silkkiuikku vaihtunut härkälintuun.

Luonnonrannat muuttuvat usein huomaamattomasti, ja rakentamiselta vapaita paikkoja on yhä vähemmän. Ihmisen toiminnan vaikutuksia linnustoon, kalastoon ja elon kirkoon ei aina ymmärretä.

– Toivon, että mökille lähtevät ihmiset malttaisivat nauttia luonnosta mahdollisimman paljon sellaisena kuin se on ja säilyttää sitä. Silloin tulevatkin sukupolvet pääsisivät siitä nauttimaan.

SUUNNISTUSTA ja retkeilyä harrastava Päivi on aina seurannut metsissä ja rannoilla tapahtuneita muutoksia läheltä. Niihin on hänen mielestään herätty hitaasti. Paljon on kuitenkin vielä tehtävissä.

Neljän pienen pojan isoäitinä Päivi ei halua jättää tätä huolta tulevien polvien kannettavaksi. Hän sanoo, että vastuuta voi kantaa yhdistämällä nykytietoa pitkän elämäkokemuksen muovaamaa näkökulmaan, mummoviisauteen.

Keskeistä mummoviisaudessa on kohtuus. Nykyisten eläkeläisten lapsuudessa tultiin toimeen paljon vähemmällä. Kaikkea ei tarvinnut koko ajan vaihtaa uudempaan malliin.

– Meillä on paljon tietoa siitä, miten voimme säilyttää maapallon elinvoimaisena tuleville sukupolville. Se tieto ja toiminta pitää vain saada leviämään kaikkialle viisaasti.

Mummot voivat opettaa kohtuutta. Kaikkea ei tarvitse koko ajan vaihtaa uuteen.

Aktivistimummot

✗ Aktivistimummot-liike perustettiin vuonna 2019. Perustajajäseniä oli 12, nyt yhteisöön kuuluu jo yli 7000 mummoa ja vaaria.

✗ Liikkeen tavoitteena on tukea nuoria ilmastoaktiiveja ilmastonmuutoksen hillinnässä ja luonnon monimuotoisuuden säilyttämisessä.

✗ Aktivistimummot ovat esimerkiksi kampanjoineet energian säästön tärkeydestä, keränneet rahaa Luonnonperintösäätiön suojeltavaan Mummonmetsään ja järjestäneet erilaisia tapahtumia.

✗ Tänä kesänä mummot jakavat rantojen omistajille ja käyttäjille tee se itse -ohjeita järvien ja merien rantojen kunnon kohottamiseksi.

Lisätietoja aktivistimummot.fi-sivujen asiantuntijablogeista. ➤

Tutkimus- ja teollisuusympäristöistä tutut kollegat houkuttelivat Päivin mukaan Aktivistimummoihin.

Mitä syvemmällä rakkolevää kasvaa, sitä puhtaampaa merivesi on. Helena lannoittaa levällä viinimarjapensaita.

HELENA KÄÄRIÄINEN, 73, ESPOO

”Astiat tiskattiin meressä”

Helena Kääriäinen muistaa, että hänen mummonsa luona Turun saaristossa tiskattiin astiat aina rannassa. Kerran sisko kysyi mumolta, että mitä jos merikin tulee likaiseksi, kun siinä tiskataan likaisia astioita. ”Meri on niin suuri, ettei se voi koskaan tulla likaiseksi”, mummo lohdutti lapsia.

Kollektiivinen synti, Helena ajattelee nyt, kun hän katsoo mökkirantaansa Inkoon Bärösundissa vyöryvää hernekeittomaista sinilevämattoa.

Saattaa mennä viikkoja niin, ettei kenellekään tule mieleenkään mennä mereen uimaan, vaikka hiki tirisee joka huokosesta. Vielä 40 vuotta sitten Helenan lapset uivat meressä läpi kesän, joka ikinen päivä.

– Kesällä 1978 vanhempi poikani oli vauva. Huuhdoin hänen kestovaippansa pesun jälkeen meressä. Nyt ei tule mieleenkään käyttää meressä mitään, mikä koskee vauvan pyllyä,

sanoo neljän lastenlapsen mummi.

– 20 vuoteen en ole laskenut veteen verkkojakaan. Vesi on koko kesän niin sameaa ja epämiellyttävää, ettei siinä tee mieli kalastaa. Pikukaloja tai elokuisia meduusoita ei enää näe.

KAIKKEIN PAHIN saattaa tosin jo olla takana päin. Veden tilasta hyvää kertova rakkolevä hävisi välillä, mutta nyt sitä taas löytyy. Helena kerää rakkolevää ja vie sitä lannoitteeksi viinimarjapensaiden juurelle – aivan kuten hänen mummonsa aikanaan Rymättylässä.

Isosta ravinnekuormasta kertoo kuitenkin se, että kaisla eli ruoko kasvaa rannoilla entistä korkeampana ja rehevämpänä. Ruokokasvustoa pitää välillä ruopata, jotta se ei valtaa venevalkamaa kokonaan. Mitä enemmän ruovikkoa, sitä huonommin vesi lahdella vaihtuu ja sitä nopeammin ruovikko leviää. Ruoppaaminen auttaa säilyttämään poukaman luonnollisen muodon.

Helena kuivaa ja pilkkoo ruokoa, sekoittaa

”Kun olin lapsi, merellä oli niin rauhallista, että äiti saattoi lähettää meidät sisarukset soutamaan mantereelle kauppaan.”

sitä turpeeseen ja käyttää kompostoivassa vesissä kuivikkeena.

”EIHÄN ITÄMERESSÄ ole mitään vikaa!” Näin sanoivat tallinnalaiset kollegat Helenalle lääkärikonferenssissa. Viron puolella sameasta vedestä tai sinilevälautoista ei tiedetä mitään, sillä merivirrat ja merenpohjan rakenne kuljettavat ravinteet Suomenlahden pohjoisrannalle.

Vaikka oireet näkyvätkin pahiten Suomessa, tarmokkaita toimia tarvitaan muillakin Itämeren rannoilla. Helena iloitsee siitä, että Pietarin jätevedet on suomalaisten avustuksella saatu kuriin. Sillä voi olla osuutensa rakkolevän paluuseen.

Asiantuntijalääkärinä edelleen työskentelevä Helena toivoo, että poliitikot löytäisivät rohkeutta asettua Itämeren puolelle. Maa- ja metsätalouteen pitäisi tehdä isoja muutoksia, jotta meri voisi palautua muutaman vuosikymmenen takaiseen tilaansa.

Vastuuta on myös yksityisillä ihmisillä. Esimerkiksi liikenne rasittaa merta. Kun Helena oli lapsi, merellä oli niin rauhallista, että äiti saattoi lähettää sisarukset keskenään soutamaan mantereelle kauppaan parin kilometrin päähän.

– Nyt Bärösundin väylä on heinäkuussa kuin Helsinki–Hanko-valtatie. Kauppareissulla on välillä todella vaikeaa ja vaarallistakin ylittää väylä soutuveneellä. Kaikki moottoriveneilijät eivät noudata nopeusrajoituksia.

Siitä Helena on tyytyväinen, että mökin rantaan ajautuu nykyään vähemmän roskaa kuin ennen. Tiheä roskisverkosto saaristossa on auttanut siistimään rantoja. Itse meri tarvitsee isompia toimenpiteitä.

HELENAN PERHE hankki kesäpaikan Bärösundista vuonna 1956. Silloin ruotsinkielisessä Inkoon saaristossa oli niin vähän kesäasukkaita, että paikallislehdessä uutisoitiin suomenkielisen perheen ostaneen maata saaresta.

Nyt saaristo on täynnä kesäasuntoja. Helena ei ymmärrä isoja, moderneja huviloita, joiden

korkeisiin lasipintoihin linnut törmäilevät. Hänestä tässäkin tarvittaisiin Aktivistimummujen peräänkuuluttamaa kohtuullisuutta ja luontoon sopeutumista.

– Kaikki lähtee lupakäytännöistä. On esimerkiksi ihan hullua, että rantaan saa rakentaa omin päin isonkin laiturin. Merenrannoille paalutetaan rakennelmia, joilla voi pitää vaikka laituritanssit. Ne muuttavat maisemaa merkittävästi. Sen sijaan pieni vierasmaja, joka ei näy merelle, vaatii rakennusluvan, Helena vertaa.

Hänen mielestään kohtuullisuutta olisi rakentaa maisemaan istuvasti ja kaiken kaikkiaan vähemmän. Koska ihmisillä on aika lyhyet kesäloimat, moni mökki on hyvin vähällä käytölläkin. Helena kannustaa yhteismökkeilyyn.

– Noinkohan olemme viimeinen sukupolvi, jonka mielestä on ollut hyvä idea rakentaa joka perheelle oma huvila saaristoon? **et**

Edelleen asiantuntijalääkärinä työskentelevä Helena toivoo muutoksia maa- ja metsätalouspolitiikkaan, jotta Itämeri voisi toipua.